

IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

Boljka Urban, Ogrin Alenka (2013). Da je skupaj lažje biti sam: zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije, 54 strani.

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM

Zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših je pripravila Zveza društev upokojencev Slovenije (ZDUS) leta 2013. Izšel je s pomočjo programa srednje Evrope, ki je sofinanciran s strani ERDF. Zbornik je bil izdan v okviru projekta HELPS (*Housing and Home-care for the Elderly and vulnerable people and Local Partnership Strategies in Central European Cities* / Bivanje in oskrba starejših ljudi in ranljivih skupin ter lokalne partnerske strategije v srednjeevropskih mestih). To je projekt, ki se ukvarja z bivanjem starejših. ZDUS je slovenski partner, pridruženi partner pa je Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

V zborniku je poleg predgovora in uvoda objavljen tudi pogovor z nekaterimi najpomembnejšimi strokovnjaki s področja socialnega varstva, oskrbe starejših in potencialnima uporabnikoma. Objavljen je tudi intervju z gospodom Hans-Petrom Winterom, primeri dobrih praks iz tujine ter pet samostojnih člankov.

Tomaž Banovec, strokovni vodja projekta HELPS, je v predgovoru o stanju na področju bivalnih oblik starejših v Sloveniji poudaril, da je procesom demografskih sprememb, avtomatizacije, zmanjšanja vloge socialne države in informatizacije potrebno prilagoditi tudi bivalno kulturo in infrastrukturo starejših ljudi, njihovih gospodinjstev, jih seznanjati s tem in promovirati dobre prakse. ZDUS podpira deinstitucionalizacijo oskrbe in nege starejših ljudi, za prehod od oskrbe in nege v domovih za starejše do lokalnih

skupnostnih oblik oskrbe in nege. Še posebej se za to zavzema v okviru evropskega regionalnega projekta HELPS. Namen le-tega je nuditi podporo starejšim pri iskanju najboljše rešitve glede bivanja v starosti, upoštevajoč individualne potrebe in okoliščine, osveščanje javnosti o drugačnih bivalnih oblikah za starejše in spodbujanje k bolj fleksibilnemu urejanju bivanja v starosti. Vendar o bivanju starejših in alternativnih oblikah bivalne infrastrukture Slovenija nima nobene uradne ideje ali programa. Zato je med drugim potrebno vključiti ideje o alternativnih oblikah bivanja za starejše v nacionalne strategije staranja in posebne akcijske programe.

Dr. Urban Boljka, strokovni svetovalec v projektu HELPS, se v uvodu sprašuje, zakaj je potrebna svetovalnica za izboljšanje kakovosti bivanja starejših in zakaj je potrebno promovirati alternativne oblike bivanja starejših? Pravi, da so ocenili, da je informiranje starejših na stanovanjskem področju pomanjkljivo, zato so ustanovili svetovalnico, ki starejšim omogoča dostop do informacij in nasvetov na enem mestu. Svetovalnica je imela v enem letu 230 neposrednih uporabnikov. Najbolj so jih zanimale teme sobivanja in stanovanjske skupine starejših, oskrbovana in namenska stanovanja, domovi za starejše, oskrba na domu ter prilagoditev stanovanj in opreme. Poleg tega so se v okviru svetovalnice povezali z vsemi pomembnejšimi deležniki na področju oskrbe starejših. Tako so ustvarili mrežo, ki lahko posamezniku učinkovito pomaga, ko potrebuje informacijo ali nasvet. Skrbeli so tudi za medijsko promocijo te tematike. Dr. Boljka pa zaključí, da želijo preko prispevkov tega zbornika odpreti razpravo o razvoju in pomembnosti alternativnih oblik bivanja v starosti pri nas.

V nadaljevanju predstavljam pogovor s Francetom Imperlom, direktorjem podjetja *FIRIS Imperl* in strokovnjakom na področju razvoja oskrbe in nege starih ljudi; Borisom Koprivnikarjem, predsednikom upravnega odbora Skupnosti socialnih zavodov Slovenije; Matejo Nagode, višjo raziskovalko na Inštitutu RS za socialno varstvo; Andrejo Vučak, vodjo programa stanovanjskih skupin pri Altri; Rokom Gradišo, arhitektom in avtorjem *Priročnika za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi*; in dvema interesentoma za sobivanje, Marjanom Vrhovcem in Marto Satler. Zgoraj naštetih strokovnjaki in potencialna uporabnika so odgovarjali na osem vprašanj o sobivanju in stanovanjskih skupinah pri nas.

Na prvo vprašanje, **kaj so prednosti stanovanjskih skupin starejših pred drugimi oblikami bivanja v starosti**, je Imperl odgovoril, da so to relativno male skupine (do 12 oseb), primerno okolje za vzpostavljanje in poglobljanje medsebojnih odnosov, ki presežejo prijaznost in korektno izvedbo storitev v domovih za starejše. Podobno razmišlja tudi Nagodetova, ko pravi, da skuša ta oblika bivanja v čim večji meri upoštevati in slediti načinu življenja doma, v družini in v lokalni skupnosti. V ospredje postavlja sobivanje in ne nege (kot jo domovi za stare). Prav tako je posameznik aktivni član skupnosti in ne le pasivni prejemnik predvidenega in ponujenega. Dodatna prednost je tudi v tem, da če se stanovanjska skupina organizira v lokalnem okolju, se stanovalcem omogoči, da ostanejo v bližini doma. Koprivnikar meni, da je s to obliko bivanja posamezniku lažje kot v domačem okolju zagotavljati organizirano pomoč. Za Gradišo je glavna prednost to, da so ljudje v stanovanjskih skupinah manj osamljeni. Vrhovec pa glavno prednost vidi v njihovem spontanem nastajanju ter razpolaganju z lastnim načinom bivanja. Tako Vrhovec kot Satlerjeva navajata, da je prednost tudi v nižjih stroških osnovnega bivanja. Vučkova pa prednost vidi v tem, da imajo stanovalci

v stanovanjskih skupinah v neposredni bližini dostopno vso potrebno infrastrukturo (javni prevoz, trgovino, zdravstveni dom).

Naslednje vprašanje se je glasilo: **Kako v stanovanjski skupini, v katero so vključeni različni posamezniki, vzpostaviti občutek skupinske pripadnosti in vzajemne pomoči?** Po mnenju Imperla sta pripadnost in vzajemna pomoč posledica »duše skupine«. Kakovostno življenje v skupini starostnikov povezujemo s kakovostjo bivanja, z vzpostavitvijo normalizacije, z upoštevanjem biografije posameznika ter z vzpostavljanjem temeljnega odnosa. Le-to morajo biti izhodišča za vse aktivnosti v stanovanjski skupini (oskrba, nega, prehrana ...), ki so tudi osnova, da se udeleženci počutijo srečne, notranje varne, navzven pa odprte in povezane. Koprivnikar pravi, da na skupinsko pripadnost vplivajo lastna odgovornost za organiziranje življenja in aktivno sodelovanje pri vsakodnevni opravih ter nudenje pomoči po potrebi. Podobnega razmišljanja so tudi Grdiša, Vučkova in Satlerjeva. Poleg tega se Grdišu in Satlerjevi zdi pomembno tudi to, da se v posamezno skupino vključijo ljudje, ki imajo iste interese oziroma podoben življenjski slog. Tudi Vučkova trdi, da je občutek vzajemne pomoči in pripadnosti odvisen od tega, ali so si stanovalci pripravljene pomagati med sabo.

Na vprašanje, **kaj lahko stori država oz. oblikovalci javnih politik na socialnem in stanovanjskem področju (zakonodaja, programi, strateški dokumenti), da bi olajšali ustanavljanje takšnih stanovanjskih skupin starejših pri nas**, je Imperl odgovoril, da naša država ni strokovnjak za vsakokratne potrebe starostnikov, s svojimi posegi bolj zavira kot stimulira razvoj. Razne pluralne rešitve, kot so tudi stanovanjske skupine, morajo biti rešitev stroke, ki išče ustrezne rešitve. S tem se strinja tudi Koprivnikar, ki pravi, da je potrebno deregulirati infrastrukturne in druge pogoje za organizirane oblike bivanja ter uporabnikom omogočiti, da

lahko uporabljajo različne oblike transferjev in pomoči. Nagodetova meni, da je naloga države, da starejši prepoznajo tovrstne oblike bivanja in oskrbe kot eno izmed možnosti. Opozarja pa tudi na aktualni nacionalni program socialnega varstva, ki si prizadeva zmanjšati stopnjo vključenosti starejših v institucionalne oblike socialnega varstva, hkrati pa predvideva večjo vključenost ljudi v skupnostne oblike skrbi in razvija nove rešitve na področju skupnostne oskrbe. Za uspešno uresničevanje ciljev nacionalnega programa je pomembna tudi dobra konkretizacija programa v izvedbenih načrtih. Podobno razmišlja tudi Vučakova, ko trdi, da ta nacionalni program s svojimi cilji in vodili lahko poveča število uporabnikov skupnostnih oblik socialnega varstva. Grdiša in Vrhovec pri ustanavljanju stanovanjskih skupin vidita državo kot manj pomembno. Grdiši se zdi, da je najpomembnejše informiranje ljudi o možnostih takšne oblike bivanja, kar uspešno opravlja ZDUS-ova svetovalnica. Vrhovec pa od države pričakuje predvsem povečano odzivnost in fleksibilnost glede stanovanjskih skupin. Tudi Satlerjeva meni, da dokler stanovalci tega ne želijo, naj država to področje čim manj regulira in se vanj vmešava. Predlaga, da bi bile stanovanjske skupine organizirane kot društva in bi jih stanovalci sami upravljali. Vučakova je prepričana, da je pri ustanavljanju formalnih oblik stanovanjskih skupin pomembno, da država z ustreznimi zakonodajno poskrbi, da se dosledno upoštevajo osnovna načela socialnega varstva in se sledi vodilom razpoložljivosti, dostopnosti, dosegljivosti storitev in programov, integriranosti in sodelovanja z uporabniki.

Naslednje vprašanje se glasi: **Poznamo več možnih oblik stanovanjskih skupin starejših: od popolnoma neformalnega najema ali nakupa večje hiše s strani dolgoletnih prijateljev, kjer hiša niti ni nujno prilagojena potrebam starejših, do bolj formaliziranih oblik, kot so npr. gospodinjske skupine, ki delujejo v domovih za starejše. Katera oblika se vam zdi najbolj**

primerna za slovenski prostor? Imperl trdi, da potrebujemo vse oblike, skladno s potrebami in željami starostnikov. Literatura navaja štiri tipe stanovanjskih skupin. Prvi je integrirani stacionarni tip stanovanjske skupine, ki je tipičen za domove starejših. Ta prevladuje tudi v Sloveniji, medtem ko o drugih tipih in predvsem o neformalnih oblikah skoraj ne moremo govoriti. Drugi je zunanji stacionarni tip, kjer je domu za starejše priključena gospodinjska skupina, ki oskrbuje in neguje starostnike, predvsem osebe z demenco. Tretji je ambulantni tip z osrednjo referenčno osebo, kjer starejši sami zaposlijo gospodinjico oz. oskrbovalko, ki jim po potrebi nudi oskrbo in nego. Zadnji je ambulantni tip z izključno oskrbo ambulantne službe oz. izvajalca pomoči na domu, kjer je oskrba osredotočena na dejansko potrebo po oskrbi in negi posameznega stanovalca. Koprivnikar pravi, da je strogo ločevanje po tipih samo dodaten zaviralni element razvoja stanovanjskih skupin. Pomembnejše je, da sta infrastruktura in organizacija pomoči taka, da jo je s podpornimi službami, adaptacijami in opremljanjem mogoče sprotno prilagajati potrebam stanovalcem v stanovanjski skupini. Grdiša se strinja, da je pomembno, da imajo ljudje izbiro in se lahko vsak posameznik odloči glede na lastne potrebe in zmožnosti. Tudi Nagodetovi se zdi pomembno informiranje in osveščanje splošne in strokovne javnosti o različnih možnostih sobivanja. Pravi pa tudi, da je v Sloveniji kratkoročno verjetnejša ustanovitev bolj formaliziranih oblik stanovanjskih skupin, predvsem zaradi tradicije domov za starejše. Vrhovec pravi, da mora formalni okvir omogočiti, da imajo ljudje možnost, da izberejo najbolj primerno obliko. Tudi Satlerjeva meni, da za slovenski prostor ni idealne oblike stanovanjske skupine. Najprej je potrebno upoštevati želje bodočih stanovalcev. Satlerjeva različne tipe stanovanjskih skupin razdeli na: skupino dolgoletnih prijateljev, ki v tem obdobju spoznajo, da bi od skupnega življenja imeli koristi; skupino prijateljskih zakonskih

parov; po spolu in stanu mešano skupino prijateljev, ki se veliko družijo že prej in sestavljeno stanovanjsko skupino zainteresiranih, s prijavi v okviru kakšne neprofitne organizacije. Vlogo države vidi v tem, da omogoči dolgoletni najem primernih prostorov za stanovanjske skupine po neprofitnih najemninah in sofinanciranje s strani države ali lokalnih skupnosti. Tudi Vučakova poudarja pomen informiranosti in možnosti izbire ter da so pri vsaki obliki bivanja pomembni pogoji vključitve, kot so eksistenčni položaj stanovalcev, starost in sposobnost bivanja v taki obliki. Predvideva, da bi bili za različne tipe stanovanjskih skupin potrebni različni tipi ljudi. Se pa Vučakova strinja z Nagodetovo, da bi se za starejše lažje uveljavile bolj formalizirane oblike stanovanjskih skupin. Meni, da bi bile v našem prostoru dobrodošle tudi gospodinjske skupine, kjer bi lahko bivali stanovalci, ki zaradi zmanjšanih možnosti ne morejo živeti sami, lahko pa še živijo izven institucionalnega varstva.

Pri naslednjem vprašanju, **kaj so po vašem mnenju glavne prepreke, da bi stanovanjske skupine (neformalne in formalne) v Sloveniji zaživele?**, Imperl ugotavlja, da so glavna prepreka lobiji, ki v luči določene stroke ali ekonomskih pogledov ne gledajo na razvoj z vidika usmerjenosti na človeka. Koprivnikar pa meni, da so glavne prepreke toga regulativa, ki premalo fleksibilno določa bivanjske in kadrovske zahteve, premajhna promocija stanovanjskih skupin, nedovzetnost in problematičnost postopkov, slab odziv nepremičnin ter slabo razvite skupnostne oblike pomoči s področja dolgotrajne oskrbe in nege. Podobno razmišljajo tudi Grdiša, Vrhovec in Vučakova. Grdiša izpostavlja, da je ključno informiranje in dobro svetovanje. Vrhovec temu dodaja še nefleksibilnost starejših pri reševanju njihovega stanovanjskega vprašanja. Tudi Vučkovi se zdi pomembno, da bi bilo več informacij, raziskav in okroglih miz s tega področja. Nagodetova opozarja na eno od raziskav, ki ugotavlja, da skoraj tretjina Slovencev kot najboljšo

možnost glede oskrbe njihovih odvisnih staršev vidi v institucionalni oskrbi. Vendar meni, da bi ob primernem osveščanju, informiranju in spodbujanju ljudi k novim, individualnim in inovativnim rešitvam tudi v Sloveniji zaživele različne alternativne oblike bivanja. Tudi Sattlerjeva vidi kot problem slovensko miselnost in sprijaznjenost z idejo, da je za starega človeka edina možnost odhod v dom.

Glede šestega vprašanja, **kateri dejavniki bodo po vašem mnenju ključni pri uresničevanju ideje o stanovanjskih skupinah v Sloveniji?**, Imperl meni, da mora država opredeliti razvojno naravnana pravila oz. norme, ostati mora na poziciji opredeljevanja ključnih ciljev in prevzeti odgovornost za zakonito izvajanje. Rabimo pa tudi strokovno, predvsem pa etično in moralno osveščanje izvajalcev ter javnost, ki bo usmerjala in spodbujala razvoj z vplivom tako na zakonodajalca kot izvajalca. Koprivnikar kot ključne udeležence prepozna pristojna ministrstva v smislu regulacije, financiranja dejavnosti ter izvajalcev pomoči in nege na domu. Grdiša pa bolj stavi na nevladni sektor (npr. ZDUS). Tudi Vrhovec trdi, da se ne smemo zanašati samo na državo. Vlogo države vidi predvsem v tem, da omogoči dovolj prilagodljiv formalni okvir, ki bi enakovredno omogočal in podpiral vsako obliko stanovanjske skupine. Ne podpira pa javnozasebnega partnerstva. Nagodetova se zavzema za sodelovanje vseh akterjev, torej različnih sektorjev in strok, od socialne, stanovanjske, zdravstvene, arhitekturne in urbanistične. Prav tako naj bi imela država vlogo pri ustanavljanju in organiziranju teh oblik, pomembna je sinergija na različnih nivojih, država/lokalna skupnost, stroka, posamezniki in njihovo socialno omrežje. Podobno razmišlja tudi Vučakova. Po njeno so ključni deležniki pri uresničevanju ideje o stanovanjski skupini starejši stanovalci, pri katerih so najpomembnejše njihove potrebe; država, ki mora urediti in dopolniti zakonodajo na področju socialnega varstva; izvajalci, strokovni kader, ki mora biti

primerno usposobljen in odprt za nove ideje; javne socialne in zdravstvene službe, te morajo veliko poudarka nameniti obveščanju o tej temi; financerji, ki morajo organizirati okrogle mize različnih akterjev. Tudi Saterjeva vidi pomembno vlogo v sodelovanju več akterjev. Pri tem se ji zdi ključna dobro zastavljena informacijska mreža.

Predzadnje vprašanje sprašuje po tem, **ali naj bo stanovanjska skupina vodena »od zunaj« ali, da naj sostanovalci sami urejajo organizacijske zadeve.** Imperl pravi, da je veliko odvisno od psihofizičnih sposobnosti stanovalcev. Neformalno ustanovljene stanovanjske skupine potrebujejo samo zakonski okvir, znotraj katerega lahko sooblikujejo življenje v skupnosti. Vse druge, bolj formalne oblike, potrebujejo neko vodenje »od zunaj«. Nagodetova meni, da naj bi stanovalci v neformalnih stanovanjskih skupinah čim več zadev urejali samostojno in avtonomno, pri tem pa lahko izkoristijo vse obstoječe potenciale v lokalni skupnosti (različne servise, pomoč na domu, društva ...), na voljo jim mora biti tudi ustrezna informacijska in strokovna zunanja podpora. Pri formalnih stanovanjskih skupinah pa bi določili nek minimum zunanjega vodenja, z vizijo, da stanovalci v čim večji meri sami skrbijo zase in se sami organizirajo. Pri tem mora biti vodenje fleksibilno in prilagojeno potrebam in zmožnostim stanovalcem. Vučakovi se zdi, da je nivo zunanje pomoči in podpore stanovanjskih skupini najbolj odvisen od potreb stanovalcev. Pri neformalnih oblikah predvideva, da bi bilo dovolj, da imajo stanovalci možnost podpore oz. pomoči od zunaj. V formalnih oblikah bi pa živel tisti, ki bi potrebovali več storitev, in tisti, ki bi bili odvisni od sofinanciranja države oz. lokalne skupnosti. Koprivnikar zagovarja, da stanovalci čim več zadev urejajo sami, na pomoč zunanjih organizacij naj se obrnejo, kadar je to potrebno. Podobno razmišljajo tudi Grdiša, Vrhovec in Satlerjeva.

Zadnje vprašanje sprašuje **po načinu, po katerem naj se naredi nabor potencialnih kandidatov za življenje v stanovanjski skupinah.**

Imperl je prepričan, da je potrebno najprej imeti izbor stanovanjskih skupin, da si jih ljudje lahko ogledajo, potem bo lažje najti kandidate za življenje v takih skupinah. Nagodetova pravi, da je nabor potencialnih kandidatov potrebno opraviti postopoma po korakih. Najprej je pomembna želja oz. pripravljenost posameznika za bivanje v stanovanjski skupini. V nadaljevanju pa na nabor stanovalcev vpliva mnogo različnih dejavnikov, pri sestavljanju skupin bi morali upoštevati vzpostavljačo se dinamiko odnosov med posameznimi kandidati. Pri tem bi si lahko pomagali tako, da bi organizirali razne aktivnosti in srečavanja, kjer bi se interesenti spoznavali in ustvarjali nove vezi. Vučakova predlaga, da bi se pri formalno organiziranih skupinah nabor potencialnih kandidatov začel s predhodno opravljenimi intervjuji, iz katerih bi bile razvidne potrebe in želje ter profil stanovalcev. Pomembno se ji zdi, da v procesu ustanavljanja skupin sodelujejo vsi udeleženci. Vrhovec pa izpostavlja pomembnost kompatibilnosti skupnih zanimanj, interesov in konjičkov bodočih sostanovalcev. Meni, da je iskanje sostanovalcev do določene mere primerljivo z iskanjem partnerja. Koprivnikarju se pa zdi pomembno, da upoštevamo želje uporabnika in oceno njegovih sposobnosti bivanja v taki skupini. Satlerjeva pravi, da je tudi pri tem vprašanju pomembna informiranost. Ljudje, ki bi živel v stanovanjski skupini s prijatelji, sorodniki, bi se sami dogovorili, pri tem potrebujejo le informacije, kako naj to formalno izpeljejo. Za tiste, ki se ne poznajo, pa bi želeli živeti v taki stanovanjski skupini, bi lahko tudi ZDUS-a opravil ankete in potem preko pripravljalnega obdobja izoblikoval primerne skupine in iskal primerne bivalne prostore.

Naslednji prispevek, intervju Franca Imperla s Hans-Petrom Winterjem, ki ima naslov Oskrba starejših – mora ali izziv jutrišnjega dne, je bil prvotno objavljen v naši reviji *Kakovostna starost*, letnik 13 (2010), številka 1, zato ga tukaj ne bomo povzemali.

V nadaljevanju je govora o primerih dobre prakse iz tujine. Le-te so še kako pomembne pri uvajanju stanovanjskih skupin pri nas, saj lahko služijo kot dober zgled. Predstavljenih je nekaj primerov iz Francije in Nemčije.

- Sobivanje starejših v Franciji. Leta 2003 je bilo v Franciji ustanovljeno združenje *La Trame*, prvo združenje z namenom povezovanja starejših za sobivanje. Gre za to, da več starejših oseb, ki si sostanovalce izberejo sami, biva v prilagojenih hišah ali stanovanjih, kjer je vsakemu omogočena zasebnost, vsak ima lastno sobo s kopalnico, imajo pa tudi skupne prostore. Ta način bivanja starejšim prinaša predvsem občutek varnosti in manjše finančne stroške. Združenje je ustvarilo spletno stran www.cocon3s.fr, s pomočjo katere lahko starejši pridobijo informacije glede sobivanja, se povežejo, najdejo ustrezne sostanovalce in sobivanje tudi uresničijo.
- Nemčija – sobivanje starejših: način kako se lahko starejši izognejo osamljenosti, ki je ena od velikih groženj in vzrokov bolezni za starejše ljudi. Da bi se tem težavam izognili, se je pet starejših ljudi iz Dresdna odločilo, da bodo živeli skupaj v posebej prilagojenem stanovanju v centru mesta. Njihova vodilna ideja je, da so vedno pozorni drug do drugega in da se dopolnjujejo. Nekateri skrbijo za nakupe in pripravo hrane, drugi organizirajo izlete v okoliške kraje, edini moški v hiši pa skrbi za drobna hišna opravila. Zvečer pa se vsak umakne v svojo sobo, ki je opremljena z majhno kopalnico in kuhinjo. Če kdo zboli ali se poškoduje, mu drugi pomagajo. Res je, da tako kot sobivanje starejših s študenti, tudi sobivanje samih starejših ni čudežna rešitev za njihovo osamljenost, niti za pomanjkanje prostora v domovih za starejše ali oskrbo na domu. Sobivanje starejših je dodatna ideja, ki bo morda tistim, ki si tega želijo, omogočila živeti sodobno, varno in manj drago življenje v skupnosti.

- **Bremenski eksperiment.** Pri bremenskem eksperimentu gre za organizacijo hišne ali stanovanjske skupnosti seniorjev približno istih let in navad oziroma ljudi, ki spoštujejo dogovorjeno in imajo podobna pričakovanja. Z bivalno skupnostjo starejših je začel nekdanji bremenski župan Henning Scherf, ki v njej še vedno živi skupaj z ženo in še tremi pari. Imajo skupen avto, zagotovljeno dostopnost tudi z invalidskim vozičkom, dvigalo, prostori v hiši so urejeni fleksibilno za večnamensko rabo, cela hiša je koncipirana za gibanje z vozičkom. Imajo nekaj hišnih ritualov, npr. sobotni skupni zajtrki in četrtkova kosila. Skupnost ima štiri stanovanja, vsa so lastniška, zavarovana s pravicami v zemljiški knjigi. Če hoče kdo od lastnikov prodati svoje stanovanje, je potrebno soglasje vseh lastnikov, le-ti imajo tudi prednost nakupa. Prav tako je tudi za oddajanje potrebno popolno soglasje. Da bi se izognili težavam, so ustanovili posebno gospodarsko družbo (*Wirtschaft Verein*) s statutom in poslovníkom. Sicer pa je Henning Scherf vse izkušnje opisal v knjigi *Grau ist Bunt*.

Naslednji prispevek, Z domiselnostjo proti osamljenosti, je napisala Ingrid Mager in je bil predhodno objavljen v *Dnevniku* 26. februarja 2013. Prispevek govori o konceptu sobivanja pri nas in predstavi prizadevanja ZDUS-ove svetovalnice za izboljšanje bivanja starejših in osveščanje širše javnosti za bolj fleksibilno razmišljanje o bivanju v starosti.

Starih ljudi je vedno več, rojstev vedno manj. Tradicionalnih oblik družine je vedno manj, veliko starih ljudi živi samih, pogosto so osamljeni in izključeni, brez stalne zdravstvene in psihosocialne oskrbe. Tem razmeram se je potrebno prilagoditi. Arhitekt Rok Grdiša meni, da fizično okolje odločilno vpliva na fizično in mentalno stanje starih ljudi. Tako fizično kot socialno okolje se lahko preuredita glede na potrebe in želje starega človeka. Dr. Urban Boljka pravi, da danes obstaja

veliko možnih oblik, kjer lahko živijo stari ljudje, ne le v domovih in varovanih stanovanjih. Za to si prizadevajo tudi v okviru projekta *HELPS*. Starim ljudem in njihovim svojcem svetujejo o oskrbi na domu, domovih za stare ljudi, namenskih in oskrbovanih stanovanjih, o novih oblikah bivanja, kot sta možnost menjave stanovanj ali rentni odkup. Alenka Ogrin, koordinatorica projekta pri ZDUS-u, je prepričana, da njihova svetovalnica ponuja celovite informacije v zvezi s starimi ljudmi na enem mestu, saj nasvete delijo strokovnjaki z različnih področji, povezujejo pa se tudi z drugimi službami. V okviru projekta *HELPS* so raziskovali, kako bi lahko sobivali Slovenci. Naša posebnost je, da ima kar 89 % starih ljudi lastniška stanovanja, ki jih težko vzdržujejo, ne želijo jih pa prodati ali menjati. Takšno miselnost je težko spremeniti in verjetno bodo šele nove generacije bolj naklonjene novim oblikam bivanja. Stanovanjsko problematiko starih ljudi pri nas obravnavajo tudi Stanovanjski sklad Republike Slovenije, Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana ter Nepremičninski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja, vendar lahko ti rešijo probleme tistih, ki niso lastniki stanovanj (gre za približno 10 % starejših). Trenutno je edina alternativa rentni odkup pri JSS MOL, ko nekdo za mesečno rento proda stanovanje občini, vendar je med ljudmi zelo malo zanimanja za to možnost. Tudi naša država se je začela zavedati, da se bo potrebno spopadati z izzivi staranja prebivalstva. V strategiji varstva starejših ter nacionalnem programu socialnega varstva naj bi bile bolj jasno opredeljene pristojnosti med nacionalnim, regionalnim in lokalnim nivojem, prav tako naj bi se spremenilo razmerja med uporabniki institucionalnih oblik in uporabniki skupnostnih oblik socialnega varstva, in sicer v prid slednjim. Pomembna naloga države na tem področju je tudi uvedba sistema zavarovanja za dolgotrajno oskrbo, ki bo tudi spodbudil povpraševanje po oblikah pomoči na domu. Po svetu že poznajo alternativne oblike bivanja na

starost; homogena/heterogena strukturirana naselja za stare ljudi (ZDA, Kanada), namenska stanovanja za stare ljudi (neodvisna namenska stanovanja, dom za vse življenje, stanovanja za babico, stanovanjski dom z razširjenimi stanovanji, oskrbovana stanovanja, oskrbovano bivanje v lastnem domu in oskrbovani domovi), bivanje v lastnem domu (pametne hiše, aktivne upokojenske skupnosti, stanovanjske skupnosti, oskrbniške družine, bivalne skupnosti, gospodinjske skupnosti v stanovanju, dnevni centri, gospodinjske skupnosti). K večji samostojnosti pa pripomorejo še mobilne oblike pomoči in storitve na daljavo. Slovenska aktualna zakonodaja ne preprečuje nastanka novih oblik bivanja starejših, bo pa potrebno z napredkom takih oblik bivanja primerno prilagoditi oziroma dopolnjevati zakonodajo, da bo predstavljala sistemski okvir in spodbudo, ki omogoča nastanek novih oblik bivanja starih ljudi, hkrati pa preprečevala morebitne škodljive odklone.

Zelo pomembne se mi zdijo misli Metke Klevišar, ki že več kot 10 let sobiva skupaj z Julko Žagar, in sicer, da so pri vsakršni obliki bivanja pomembni predvsem dobri odnosi. Klevišarjava pravi: »*Ves čas življenja je treba skrbeti za dobre medsebojne odnose – v družini, med sosedi, tudi če pristaneš v domu za stare ljudi. To je najboljša investicija, da lahko zadovoljno živiš do konca življenja. Pri tem moraš vedeti, da starejši boš, manj boš zmogel, kar ni tako tragično. Lahko pa s tistim, kar zmoreš, zadovoljno živiš.*«

Raje kot v domu bi živeli v skupnosti starejših je naslov prispevka avtorja Andreja Žiberta, ki je bil objavljen v *Delu* 25. maja 2013. Prispevek govori o izkušnjah ZDUS-ove svetovalnice za izboljšanje bivanja starejših in o pomenu možnosti izbire pri bivanju v starosti.

ZDUS ima svetovalnico za izboljšanje bivanja starejših v Mestni občini Ljubljana, na Kebetovi ulici 9. Svetovalnica se je odprla v okviru projekta *HELPS*. Problemi, s katerimi prihajajo starejši, so zelo različni. Zanimajo se glede sobivanja v

stanovanjski skupnosti starejših, v institucionalni domski oskrbi, v oskrbovanih stanovanjih, glede pomoči na domu, o raznih pravnih in zdravstvenih vprašanjih, predvsem o problemu demence. Tako tudi v svetovalnici opažajo, da pomen institucionalne oskrbe upada, povečuje pa se interes starejših za individualno iskanje oskrbe in bivanja v starosti, pri tem narašča pomen skupnostnih oblik socialnega varstva. Dr. Boljka ugotavlja, da je za to več vzrokov. Eden od njih je zagotovo velik finančni strošek institucionalnega varstva, po drugi strani si pa predvsem mlajše generacije starejših želijo drugačnih oblik bivanja. Poleg tega v svetovalnici opažajo, da starejši, preden se obrnejo na svetovalnico, izkoristijo svojo socialno mrežo.

Naslednji prispevek o Roku Grdiši, z naslovom *Ljudje: Rok Grdiša*, je bil objavljen v *Dnevniku* 26. marca 2013. Grdiša je arhitekt, ki se je specializiral za področje novodobnih oblik bivanja starejših ljudi, direktor oglaševalske agencije Idearna in avtor *Priročnika za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi*. Grdiša pravi, da so alternative domovom za stare gospodinjske skupine. Delovni potek v gospodinjski skupini se zgleduje po normalnem življenju v gospodinjstvu in ni podrejen negovalni službi, kot je značilno za obstoječe domove. Za osnovno oskrbo starih ljudi ne potrebujemo visoko izobraženih medicinskih sester, saj zanje lahko skrbijo gospodinje. Ta model je veliko bolj human, saj stari ljudje živijo običajen dan, ves čas so s čim zaposleni. Interes uporabnikov in tudi nekaterih direktorjev domov v Sloveniji glede stanovanjskih skupin je velik, vendar bi, če bi želeli, da zaživijo gospodinjske skupine, ki bi se lahko potegovale za koncesije, morali spremeniti pravilnik o kadrovski zasedenosti. O prihodnosti bivanja starih ljudi v Sloveniji Grdiša pravi, da se bodo tudi v prihodnosti iskale rešitve ravno v prilagoditvi stanovanj, saj si ljudje lahko že z drobnimi nasveti in prenovami dvignejo kakovost življenja.

Naslednji članek, predhodno objavljen v *Vzajemnosti*, govori o tem, da je nepremičnina lahko tudi breme. V Sloveniji je kar 90 % stanovanj ali hiš lastniških. Vendar pa lahko nepremičnina z leti postane breme za ostarelega lastnika. Svetovalnica pri ZDUS-u pomaga tistim, ki želijo rešiti stanovanjski problem, hkrati starejšim predstavljajo tudi alternativne oblike bivanja. Najbolj primeren čas za razmišljanje o iskanju drugih bivalnih možnosti je takrat, ko se od hiše odselijo otroci ali pa po smrti partnerja. Premisliti je potrebno o tem, ali res potrebujemo tako veliko stanovanje, koliko imamo stroškov z njim, jih bomo lahko pokrili, je stanovanje sploh primerno za bivanje starega človeka ... Najbolj drago je, če človek živi sam. Potem, ko se začnejo zdravstvene težave in ugotovimo, da ne zmoremo več premagovati stopnic do stanovanja, ali ko se začnejo nabirati neplačane položnice, je že kar pozno za iskanje drugih možnosti bivanja. Tako Banovec kot Boljka menita, da bi lahko država na tem področju dosegla pozitivne rezultate, če bi različne oblike bivanja vključila v razne dokumente (Nacionalni program socialnega varstva, Nacionalni stanovanjski program). Več posluha bi država morala nameniti tudi prilagoditvi bivališč potrebam starejših, saj bi tako lahko dlje časa živeli v domačem okolju. Francozi in Nemci imajo posebno strategijo urejanja bivalnih razmer starejših. Veliko vlagajo v preventivo. Nemška zdravstvena zavarovalnica prispeva določen znesek, ki je namenjen prilagoditvi stanovanja za varno starost. V Sloveniji pa delamo predvsem na kurativi, kar je narobe, saj če je v stanovanju manjša možnost padcev, je posledično manj poškodb in s tem privarčuje zdravstvo. Poleg tega manjše prilagoditve, kot so namestitve oprijemal, ročajev, odstranitve pragov predstavljajo relativno majhno finančno breme, veliko pa prispevajo za večjo varnost stanovanja.

Zadnji prispevek, *Na svoji parceli*, je bil objavljen v *Sobotni prilogi* v januarju 2010. Prispevek

osvetljuje slovensko navezanost na nepremičnine, ki je ena izmed glavnih ovir uveljavljanja alternativnih oblik bivanja tako mlajših kot starejših pri nas. Stanovanje je ena od osnovnih človekovih potreb. Za Slovence še posebej velja, da je stanovanje pogosto cilj in ne izhodišče za zadovoljevanje drugih osnovnih človeških potreb (družina, prijateljstvo, ljubezen). Naša značilnost je, da se odrekamo, varčujemo na vseh koncih, gremo v več službah, le zato, da na koncu umremo na svojem. Pogosto se problem z vzdrževanjem stanovanja pojavi po upokojitvi, saj pokojnina pogosto ne zadostuje niti za stroške prevelikega bivališča. Vendar Slovenec večinoma velikega stanovanja oz. hiše ne želi prodati in se preseliti v manjše, raje se odpove drugim dobrinam. V najslabšem so gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, med njimi jih pod pragom revščine živi 39 odstotkov. Od tega v revščini živi kar 28 odstotkov starejših žensk.

Maja Rant

Eva Boštjančič in Lara Delić (ur.) (2014). Zaključevanje kariere – od teorije k praksi. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 227 strani.

MONOGRAFIJA O ZAKLJUČEVANJU KARIERE

Vsebina monografije je razdeljena na tri dele, in sicer najprej prikaže obdobje zaključevanja kariere, potem obdobje pred zaključkom kariere in na koncu še obdobje po zaključku redne zaposlitve. Vsako od prej naštetih poglavij vsebuje tri ali štiri podpoglavja, od katerih se vsako zaključi s priporočili za delodajalce, snovalce politik in strategij, raziskovalce, pa tudi za ljudi, ki so še aktivno zaposleni ali se soočajo s procesom lastne upokojitve. Ena izmed avtoric prispevkov, tudi urednica prikazane monografije, Eva Boštjančič, v predgovoru pove, da gre za prvo znanstveno monografijo o zaključevanju kariere, avtorji - več kot 20 jih je - pa srčno upajo, da ne tudi zadnje (str. 6).

Obdobje zaključevanja kariere

Začnimo s prvim večjim poglavjem, ki ima naslov Obdobje zaključevanja kariere, in vključuje 4 podpoglavja. Poglavje govori o tem, kaj razumemo pod pojmom zaključevanje kariere, kako zakon opredeljuje zaključevanje kariere, kakšna so stališča do zaključevanja kariere in upokojitve ter zakaj je tudi ta del kariere pomemben.

Čeprav je pojem zaključka kariere in upokojitve rezultat 19. in 20. stoletja, današnja situacija narekuje nove pristope in oblike. Aktivne posameznike se vse bolj usmerja k vseživljenjskemu učenju in delu tudi v obdobju pozne odraslosti. V prihodnosti bo obdobje zaključevanja kariere bolj nejasno, kot je danes. Če pogledamo v prihodnost, predvidevamo, da se ljudje ne bodo več množično upokojevali. Delovna mesta za starejše pa bodo morala biti njim prilagojena. Pojavljale se bodo tudi nove oblike dela. Delo starejših zaposlenih bo prilagojeno njihovim potrebam in zmožnostim. To pomeni, da bo delo starejših počasnejše, ravno tako pa bodo količinsko delali manj. Nekaj časa bodo namenili tudi različnim dejavnostim, ki jim bodo omogočale sprostitev. (Str. 18)

Avtorici naslednjega podpoglavja opozorita, da imamo v Sloveniji kar precej rezerve pri starostni meji za upokojevanje. Če se primerjamo z Japonsko, kjer v starostni skupini od 55 do 59 let upokojeencev praktično ni, vidimo, da je v Sloveniji v tej starostni skupini upokojenih že 40 % ljudi. Avtorici ob tem opozarjata, da zgolj dvig starostne meje ni dovolj za upokojitev. Treba je namreč zagotoviti ponudbo delovnih mest, izboljšati delovne pogoje in več vlagati v zagotavljanje ustreznega delovnega okolja (str. 23).

Naslednji prispevek prikazuje stališča do zaključevanja kariere in upokojitve. Avtorice so predstavile izsledke največje svetovne raziskave o odnosu do staranja, dolgoživosti in upokojitve z naslovom Prihodnost upokojitve: kaj svet želi (*The future of retirement: What the world wants*). Nekatere izmed ugotovitev te velike raziskave so naslednje.